

Gender-based Violence against Women in the Cyberspace and Obligations of States in this regard

Farangis Mansoori¹✉, Anahita Seifi²

Abstract

Field and Aims: One of the problems of today's world is the spread of crimes and violence against women in cyberspace. While having positive effects, the cyberspace has created new forms of sexual violence and facilitated the occurrence of classic crimes against vulnerable groups such as women. The extent of the cyberspace has made women's situation more vulnerable in matters related to sexual crimes, and the crimes that occur due to their gender have caused the most psychological and emotional damage to them. The intersection of age and gender discrimination, along with the higher level of ICT use among young women and girls to learn, access information and communicate with peers, increases their vulnerability to online violence. The purpose of this research is to investigate gender-based violence in the cyberspace and explain the human rights obligations of governments in this regard.

Method: The present research was conducted using the descriptive-analytical method and by studying various laws, documents and sources.

Findings and Conclusions: The findings indicate that the expansion of access to the Internet, the wide and rapid dissemination of information, and the existence of social networks, have caused violence against women to find a wider and newer dimension. Violence and harassment of women in cyberspace can be psychological at first and eventually, if there is no control and prevention, in some cases it may lead to physical violence. Dealing with cybercrimes will have a significant impact on helping women benefit from cyberspace facilities in line with their empowerment. Therefore, in the present research, while studying crimes against women in the cyber space, especially sexual violence, provides empowering and preventive strategies to prevent these crimes and human rights obligations of governments in this field, emphasizing human rights. The role of virtual education and literacy has been mentioned as the most important preventive solutions.

Keywords: Gender-based violence, sexual violence, cyber space, human rights, women, empowerment.

*Citation (APA): Mansoori, F.; Seifi, A. (2024). Gender-based Violence against Women in the Cyberspace and Obligations of States in this regard. *International Legal Research*, 17(65), 1-24.

1. Assistant Professor, Department of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Author). Email: f.mansoori@pnu.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Women's Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: a.seifi@atu.ac.ir

خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان در فضای سایبر و تعهدات دولتها در این خصوص

فرنگیس منصوری^۱، آناهیتا سیفی^۲

چکیده

زمینه و هدف: یکی از معضلات دنیای امروز، گسترش جرائم و خشونت علیه زنان در حوزه فضای مجازی می باشد. فضای سایبر در عین برخورداری از آثار مثبت، در بُعد منفی باعث ایجاد اشکال نوین رفتارهای خشونت آمیز جنسی و تسهیل وقوع جرائم کلاسیک بر علیه اقشار آسیب پذیری مثل زنان گردیده است. گستره فضای سایبر وضعیت زنان را در مسائل مرتبط با جرائم جنسی آسیب پذیرتر نموده و جرائمی که به اقتضاء جنسیت آنان رخ می دهد، بیشترین آسیب روانی و عاطفی را برای آنان ایجاد کرده است. تلاقی تبعیض سنی و جنسیتی، در کنار سطح بالاتر استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در میان زنان و دختران جوان برای یادگیری، دسترسی به اطلاعات و ارتباط با همسالان، آسیب پذیری آنها را در برابر خشونت آنلاین افزایش می دهد. هدف این تحقیق، بررسی خشونت مبتنی بر جنسیت در فضای سایبر و تبیین و تشریح تعهدات حقوق بشری دولتها در این خصوص می باشد.

روش: پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با مطالعه قوانین، اسناد و منابع مختلف انجام شده است.

یافته ها و نتایج: یافته ها نشان می دهد که گسترش دسترسی به اینترنت، انتشار وسیع و سریع اطلاعات و وجود شبکه های اجتماعی، سبب شده است تا خشونت علیه زنان بُعد گسترده تر و جدیدتری را پیدا کند. خشونت و آزارهای زنان در بستر فضای مجازی می تواند در ابتدا، جنبه روانی داشته و به مرور و در صورت عدم کنترل و پیشگیری، در برخی موارد ممکن است به خشونت فیزیکی نیز بینجامد. مقابله با جرائم سایبری، در کمک به بهره مندی زنان از امکانات فضای سایبر در راستای توانمندی آنها، تأثیر قابل ملاحظه ای خواهد گذاشت. بنابراین، در پژوهش حاضر، ضمن مطالعه جرائم علیه زنان در فضای سایبر بویژه خشونت جنسی، به ارائه راهکارهای توانمندسازی و پیشگیرانه در جلوگیری از این جرائم و تعهدات حقوق بشری دولتها در این زمینه پرداخته شده و با تأکید بر حقوق بشر به نقش آموزش و سواد مجازی بعنوان مهم ترین راهکارهای پیشگیرانه اشاره شده است.

کلیدواژه ها: خشونت مبتنی بر جنسیت، فضای سایبر، حقوق بشر، زنان، توانمندسازی.

* استاندارد (APA): منصوری، فرنگیس و سیفی، آناهیتا. (۱۴۰۳). خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان در فضای سایبر و تعهدات دولتها در این خصوص. *تحقیقات حقوقی بین المللی*، ۱۷ (۶۵)، ۱-۲۴.

۱. استادیار گروه حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: F.mansoori@pnu.ac.ir

۲. دانشیار گروه مطالعات زنان دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: a.seifi@atu.ac.ir

مقدمه

خشونت علیه زنان و دختران با افزایش روزافزون نرخ دسترسی به اینترنت در سطح جهان و استفاده گسترده‌تر از فناوری‌های دیجیتال، شکل‌های جدیدی به خود می‌گیرد. خشونت جسمی، جنسی و روانی که به‌طور آفلاین رخ می‌دهد، از جمله در خیابان، خانه یا محل کار، توسط فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات 'منعکس'، تقویت، گسترش و تشدید می‌شود. همچنین، اشکال جدیدی از خشونت نیز ظهور کرده است (ویلک^۱، ۲۰۰۱: ۶). خشونت آنلاین و مبتنی بر فناوری علیه زنان در پلتفرم‌های مختلف و با ابزارهای مختلف، چه در دسترس عموم و چه خصوصی، مانند شبکه‌های اجتماعی، برنامه‌های پیام‌رسان خصوصی، ایمیل‌ها، برنامه‌های دوست‌یابی، انجمن‌ها، بخش نظرات رسانه‌ها، بازی‌های ویدیویی یا پلتفرم‌های ویدئو کنفرانس، اغلب برای عموم قابل مشاهده است و بدون محدودیت با ابزارهای متعدد به اشتراک گذاشته می‌شود و قربانیان را دائماً در این فرآیند قربانی می‌کند. بنابراین، درک این پدیده و تأثیر آن دشوار است و مرتکبین از مصونیت ظاهری سود می‌برند؛ در حالی که قربانیان در هر مرحله از قربانی شدن خود، درماندگی و عدم حمایت را تجربه می‌کنند. خشونت آنلاین و از طریق فناوری‌های جدید تأثیر جدی بر زندگی زنان، سلامت جسمی و روانی آنها و وابستگان آنها دارد؛ به علاوه، اکثریت قریب به اتفاق این جرائم بدون مجازات باقی می‌مانند.

در حقیقت، با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات و پدیداری فضای مجازی، ارتباطات انسانی در این حوزه به روش‌های نوین و خارج از قیدوبندهای موجود در فضای واقعی قابلیت تحقق پیدا نموده است؛ محصول جدید فناوری در حوزه ارتباطات، شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های نوین به ویژه مبتنی بر تلفن‌های همراه هوشمند می‌باشند که با توجه به ویژگی‌های خاص فضای مجازی همچون: غیر ملموس بودن، گستردگی، جهان‌شمول بودن، پوشیده بودن و با ایجاد امکانات فناورانه تعاملی و دسترس‌پذیری آسان، قالبی جدید در روابط اجتماعی به وجود آورده‌اند. این شبکه‌ها در عین برخورداری از آثار مثبت، در بُعد منفی موجب پدیداری اشکال نوین رفتارهای خشونت‌آمیز جنسی و یا تسهیل وقوع جرائم کلاسیک در این زمینه علیه زنان گردیده‌اند؛ رفتارهایی چون آزار و تعقیب ایدایی جنسی و هتک حیثیت جنسی که در این فضا و در قالب‌های گوناگونی به راحتی توسط مجرمین ارتکاب می‌یابد. از سویی، گمنام بودن مجرمین در این فضا و هویت کاذب آنها و از سویی دیگر، طبیعت زنانه و احساس ترس و شرم آنها، گزارش و پیگیری این جرائم را در عمل با سختی‌های زیادی روبرو کرده است. در اسناد بین‌المللی و در قوانین کشورها از جمله ایران نیز متأسفانه به مسئله خشونت جنسی علیه زنان در فضای مجازی توجه افتراقی نشده و آنچه بیشتر مد نظر بوده، حمایت از اطفال در این حوزه بوده است؛ از جمله

1. International Communication Technology
2. wilk

کنوانسیون جرائم سایبری بوداپست ۲۰۰۱^۱ که به حمایت از اطفال در مقابل سوءاستفاده جنسی و هرزه‌نگاری در فضای مجازی می‌پردازد. با این حال، سازمان ملل متحد در گزارشی در رابطه با خشونت علیه زنان در فضای مجازی از جمله خشونت جنسی، به کشورها هشدار داده و پیش‌بینی نموده: عدم مقابله و برخورد جدی با معضل خشونت سایبری، در بهره‌مندی و تعداد کاربران زن و دختر در سراسر جهان تأثیر قابل ملاحظه‌ای خواهد گذاشت و در نتیجه، زنان و دختران از امکانات مزبور در راستای ارتقای توانمندی خود محروم می‌شوند. در این گزارش آمده حدود ۷۳ درصد از زنان با اشکالی از خشونت آنلاین مواجه بوده یا آن را تجربه کرده‌اند (غلامی و احمدی مقدم، ۱۳۹۶). مجمع عمومی هم در قطعنامه ۱۶۱/۷۵ خود بر لزوم تشدید تلاش‌ها برای پیشگیری و از بین بردن همه اشکال خشونت علیه زنان و دختران در حوزه‌های عمومی و خصوصی در تمام مناطق جهان تأکید کرد. به علاوه، تأثیر فزاینده خشونت علیه زنان و دختران، از جمله خشونت جنسی، در زمینه‌های دیجیتال، به ویژه در رسانه‌های اجتماعی، معافیت از مجازات آن و فقدان اقدامات پیشگیرانه و راه‌حل‌ها را به رسمیت شناخت.

در پژوهش حاضر، به روش توصیفی و تحلیلی با هدف تحلیل جرم‌شناختی خشونت جنسی علیه زنان در فضای مجازی، به ارائه راهکارهای توانمندسازی و پیشگیرانه در جلوگیری از این جرائم و تعهدات دولت‌ها در این زمینه پرداخته و با تأکید بر حقوق بشر، به نقش آموزش و سواد مجازی به عنوان مهمترین راهکارهای پیشگیرانه اشاره خواهد شد. لذا، تعهدات دولت‌ها در این زمینه و تأکید بر توانمندسازی زنان برای حضور در فضای سایبر و بهره‌مندی از فرصت‌های آن و در مقابل، پیشگیری از آسیب‌های ناشی از جرائم سایبری از اهمیت و ضرورت بسیار بالایی برخوردار است.

۱. ماهیت جرم سایبری

تاکنون تعاریف گوناگونی از جرم سایبری و جرم مجازی از سوی سازمان‌های بین‌المللی، قانونگذاران و مراجع رسمی و غیررسمی ارائه شده است که وجود تفاوت و گاه تعارض در آنها، بیانگر ابهامات موجود در ماهیت و تعریف این جرائم می‌باشد. هنوز یک تعریف کلی برای جرائم سایبری به دست نیامده است.

سایبر در اصطلاح به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق کامپیوتر و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می‌شود. فضای سایبر، محیط الکترونیکی واقعی است که ارتباطات انسانی به شیوه‌ای سریع، فراتر از مرزهای جغرافیایی و با ابزار خاص خود در آن، زنده و مستقیم روی می‌دهد؛ در این محیط، تمام اطلاعات مربوط به روابط افراد، ملت‌ها، فرهنگ‌ها و کشورها به صورت ملموس و فیزیکی (به صورت نوشته، تصویر، صوت و اسناد) در

1. Budapest Convention on Cybercrime, 2001

یک فضای مجازی و به شکل دیجیتالی وجود داشته و برای همه استفاده‌کنندگان و کاربران قابل استفاده می‌باشد. جرائم رایانه‌ای اصطلاحاً از سه نسل تشکیل می‌شوند: دسته نخست، جرایمی هستند که در آن‌ها، رایانه و تجهیزات جانبی آن، موضوع جرم واقع می‌شود؛ مانند: سرقت و تخریب. دسته دوم، جرایمی هستند که در آن‌ها، رایانه به عنوان ابزار ارتکاب جرم به کار گرفته می‌شود؛ مثل کلاهبرداری، جعل و سرقت رایانه‌ای (موسوی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۲۷)؛ و دسته سوم، جرایمی هستند که در دنیای مجازی به وقوع می‌پیوندد، اما آثار آن‌ها در دنیای واقعی ظاهر می‌گردد؛ از قبیل نفوذ غیرمجاز، انتشار ویروس و کرم‌های رایانه‌ای؛ دسته اخیر را می‌توان جرائم سایبر در معنای اخص به حساب آورد. می‌توان به مزاحمت‌های اینترنتی و هرزه‌نگاری، هک کردن، انتشار انواع و سوءاستفاده‌های جنسی، کلاهبرداری، جاسوسی و تخریب کامپیوتری و عدم رعایت حقوق مالکیت فکری و سرقت، عدم رعایت حریم خصوصی به عنوان بخش مهمی از جرائم سایبری اشاره کرد (صادقی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۱).

به طور معمول، بزه‌دیده جرائم سایبری، زنان و دختران و کودکان هستند و شامل مواردی مثل جرائم منافی عفت، تولید و ارسال محتویات مستهجن، هتک حیثیت و نشر اکاذیب، انتشار فیلم یا صوت و... می‌شود و از آن جایی که تعقیب و مجازات این گونه جرائم مشکلاتی را دارد، لذا بهترین شیوه در کاهش بزه‌دیدگی زنان، پیشگیری از وقوع این جرائم در فضای سایبر است (حسینی، ۱۴۰۲: ۲۳). بر پایه قانون مجازات اسلامی فصل جرائم رایانه‌ای و قانون آیین دادرسی کیفری می‌توان گفت که جرم سایبری در حقوق کیفری ایران به جرمی گفته می‌شود که یا بر ضد داده یا رایانه رخ دهد یا با دستاویز رایانه یا فضای سایبر رخ دهد. با این حال، گستره بزه سایبری از جهت ابزار و وسیله‌بودن، خیلی روشن و واضح نیست.

۲. جرم خشونت سایبری علیه زنان

خشونت علیه زنان صرفاً محدود به دایره خشونت‌های فیزیکی یا اشکال عرفی آن نیست و در فضای مجازی و با امکانات خاص آن، مفاهیم و مصادیقی تولید می‌شود که در گذر زمان آسیب‌های خشونت‌بار جدی برای زنان به همراه دارند. از آنجا که این آسیب‌ها ماندگار هستند و با تکرار بعضی از این مفاهیم، قبح و زشتی آن‌هم در نظر مخاطب کمرنگ می‌شود، کم‌کم جایگاه خود را در ذهن افراد تثبیت می‌کند و باعث تغییرات جدی می‌شود. به نظر می‌رسد دقت بیشتری نسبت به تولید محتوا در عرصه فضای مجازی باید داشت و با ارزیابی جنبه‌های مختلف پیام نسبت به باز نشر آن اقدام کرد (سیدان و کمالی، ۱۳۹۶: ۱۱). جرائم علیه زنان به ویژه با ظهور ابزارهای الکترونیکی برای بیان، به طور مداوم در حال تغییر بوده و خشونت علیه زنان با استفاده از وسایل الکترونیکی به پدیده‌ای چندوجهی تبدیل شده است. علل این امر متعدد بوده و باید تمام جنبه‌های آن سنجیده شود تا به طور مؤثر با آن مبارزه شود. البته، خشونت در رابطه با قدرت و سلطه رخ

می‌دهد؛ این که چرا خشونت بر خط بر علیه زنان غالب‌تر است که تا حد زیادی به شکل روانی، شامل تحقیر زن در ارزش انسانی او و با حملات کلامی، توهین، تهدید، فشار، باج‌خواهی، کنترل فعالیت‌ها و انزوا متجلی می‌شود (بوکمیدجا^۱، ۲۰۱۸: ۳۴). خشونت سایبری علیه زنان و دختران، پدیده‌ای است که می‌تواند عواقب اقتصادی و اجتماعی عمده داشته باشد. بر اساس تحقیقات انجام‌شده در این زمینه، از هر سه زن، یک زن نوعی خشونت را در زندگی خود تجربه می‌کند و اگرچه توسعه فضای مجازی یک پدیده نسبتاً جدید و روبه‌رشد است، تخمین زده می‌شود که از هر ده زن، یک نفر قربانی نوعی خشونت سایبری است. دسترسی به اینترنت به سرعت در حال تبدیل شدن به یک ضرورت برای اقتصاد رفاه و به طور فزاینده‌ای، به عنوان یک حق اساسی بشر است. بنابراین، بسیار مهم است که اطمینان حاصل شود که این فضای عمومی دیجیتال یک محیط امن و منبع افزایش استقلال برای همه از جمله زنان و دختران است. همانطور که گفته شد، با وجود مزایا و پتانسیل توانمندسازی اینترنت، زنان و دختران به طور فزاینده‌ای نگرانی خود را در مورد محتوا و رفتار آنلاین مضر، جنسیتی، زن‌ستیز و خشونت‌آمیز ابراز داشته‌اند. اشکال نوظهور اینترنت انواع جدیدی از خشونت مبتنی بر جنسیت و نابرابری جنسیتی را در دسترسی به فناوری تسهیل کرده است که می‌تواند مانع بهره‌مندی کامل زنان و دختران از حقوق انسانی شود (همان، ۳۶-۳۵). در این فضا، زنان به طور نامتناسبی هدف قرار می‌گیرند؛ به ویژه، گروه سنی ۱۶ تا ۳۵ سال. گفته می‌شود بیش از ۷۵ درصد قربانیان، زن هستند. بسیاری از سوءاستفاده‌ها و آزارواذیت آنلاین نشان‌دهنده آسیب‌های اجتماعی گسترده‌تر بوده و باید جدی گرفته شود؛ مانند به‌اشتراک‌گذاری عکس‌های صمیمی به منظور تحقیر شریک زندگی سابق (معمولاً توسط مرد). (همان، ۳۷). عدم وجود تعاریف و روش‌شناسی مورد توافق برای اندازه‌گیری همراه با گزارش‌دهی ناکافی گسترده، چالشی برای درک شیوع واقعی خشونت علیه زنان و دختران در زمینه‌های دیجیتال است. یک مطالعه جهانی نشان داد که ۳۸ درصد از زنان تجربیات شخصی خشونت آنلاین دارند و ۸۵ درصد از زنانی که آنلاین هستند، شاهد خشونت دیجیتالی علیه زنان دیگر بوده‌اند. رایج‌ترین اشکال خشونت آنلاین شامل اطلاعات نادرست و افترا (۶۷ درصد)، آزارواذیت سایبری (۶۶ درصد) و سخنان نفرت‌انگیز (۶۵ درصد) است. نگران‌کننده است که از هر چهار زن تنها یک نفر این رفتار را به پلتفرم(های) آنلاینی که در آن رخ داده، گزارش کرده است.^۲ همچنین، در گزارش ۲۰۲۴ دبیرکل سازمان ملل، علاوه بر موارد فوق، از جعل هویت (۶۳ درصد)، هک و تعقیب (۶۳ درصد)، سوءاستفاده مبتنی بر تصویر و ویدیو (۵۷ درصد)، دس کردن (۵۵ درصد) و تهدیدهای خشونت‌آمیز (۵۲ درصد) به عنوان دیگر اشکال رایج خشونت علیه زنان نام برده شده است.^۳

1. Boukemiidja

2. UN General Assembly, A/77/302, 2022, pp.12-13

3. UN General Assembly, A/79/500, 2024, p.13

مطالعات کشوری و منطقه‌ای نیز ماهیت فراگیر مشکل را نشان می‌دهد. در ایالات متحده آمریکا، ۳۳ درصد از زنان زیر ۳۵ سال گزارش می‌دهند که مورد آزار جنسی آنلاین قرار گرفته‌اند؛ در مقایسه با ۱۱ درصد از مردان. یک نظرسنجی که در سال ۲۰۱۷ از زنان ۱۸ تا ۵۵ ساله در کشورهای دانمارک، ایتالیا، نیوزیلند، لهستان، اسپانیا، سوئد، بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی و ایالات متحده انجام شد، نشان داد که نزدیک به یک‌چهارم (۲۳ درصد) از زنان مورد بررسی گفتند که حداقل یک بار آزارواذیت آنلاین را تجربه کرده‌اند.^۱ مطالعه‌ای که در کشورهای عربی توسط UN-Women در ۲۰۲۱ انجام شد، نشان داد که ۶۰ درصد از زنان کاربران اینترنت در منطقه در سال ۲۰۲۱ در معرض خشونت آنلاین قرار گرفته‌اند. مطالعه‌ای که در سال ۲۰۲۰ روی زنان در پنج کشور در سراسر جنوب صحرای آفریقا انجام شد، نشان داد که ۲۸ درصد از زنان مورد مصاحبه خشونت مبتنی بر جنسیت آنلاین را تجربه کرده‌اند.^۲

گزارش رسانه‌ها و تحقیقات اخیر در اروپا و آمریکا نشان می‌دهد که تا ۹۰ درصد از قربانیان انتقام پورنوگرافی، زنان و کودکان بوده و تعداد موارد در حال افزایش است. همچنین، وبسایت‌های بیشتری وجود دارد که به اشتراک‌گذاری اعمال مستهجن اختصاص داده شده است. روند دیگری که پیامدهایی به همان اندازه ویرانگر برای قربانیان دارد، پخش زنده تجاوز جنسی در شبکه‌های اجتماعی است. ناشناس ماندن آزارگر و اینکه متجاوز می‌تواند نام مستعار اتخاذ و جعل کند و نام خود را فاش نکند، منجر به این می‌شود که کمتر به راحتی قابل شناسایی باشد. احساس معافیت از مجازات، مجرم را تشویق به ارتکاب مجدد می‌نماید. یکی دیگر از ویژگی‌های این خشونت سایبری، قدرت بالای انتشار آن است. با یک کلیک، پیام یا عکس می‌تواند بین میلیون‌ها نفر توزیع شود و بیست و چهار ساعت در روز، هفت روز در هفته، بدون وقفه به گردش در آید. آزارگر افراد قربانی را می‌شناسد و اغلب با او تماس منظم دارد؛ حتی اگر قربانی نداند مجرم کیست. مرتکب خودش دیگر چیزی را که در فضای مجازی پخش کرده، کنترل نمی‌کند؛ دیگران می‌توانند آن را ضبط و منتشر کنند. انواع مختلفی از خشونت آنلاین وجود دارد. موردی که امروزه بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد، مربوط به آزار جنسی است؛ مثل نظرات تحقیرآمیز در مورد جنسیت، تصویر و ظاهر قربانی و همچنین، پیام‌هایی با انگیزه جنسی. فضای مجازی روسپیگری آنلاین را تسهیل می‌کند، به ویژه در میان دختران بسیار جوان. افترا یکی دیگر از جرائم سایبری رایج علیه زنان است. اگرچه این اتفاق می‌تواند برای هر دو جنس رخ دهد، اما زنان آسیب‌پذیرتر هستند. این امر زمانی اتفاق می‌افتد که افترا با کمک کامپیوتر و/یا اینترنت هنگامی که شخصی مطالب افتراآمیز را در مورد شخصی در یک وبسایت منتشر می‌کند یا

1. Amnesty International, "Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women", 20 November 2017. Available at <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women>

2. UN General Assembly, 2022, pp.12-13

ایمیل‌های حاوی اطلاعات افترآمیز را برای همه دوستان آن شخص ارسال می‌کند، صورت می‌گیرد (بوکميجان، ۲۰۱۸: ۳۸). بنابراین، خشونت علیه زنان به صورت آنلاین و با تسهیل فناوری اطلاعات و ارتباطات به طور فزاینده‌ای رایج شده است.

در گزارش گزارشگر ویژه حقوق بشر سازمان ملل متحد، به «خشونت تسهیل شده توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه زنان» به عنوان فراگیرترین اصطلاح یا «خشونت آنلاین علیه زنان» به عنوان یک عبارت کاربرپسندتر اشاره می‌کند. به تبع فقدان داده‌های جامع، تخمین زده شده است که ۲۳ درصد از زنان گزارش کرده‌اند که حداقل یک بار در زندگی خود مورد آزار و اذیت آنلاین قرار گرفته‌اند و از هر ۱۰ زن، ۱ نفر از سن ۱۵.۱۰ سالگی نوعی خشونت آنلاین را تجربه کرده است. از آنجایی که حقوق زنان، حقوق بشر و ممنوعیت خشونت مبتنی بر جنسیت به عنوان یک اصل بین‌المللی به رسمیت شناخته شده است، لذا کنوانسیون‌های بین‌المللی، رویه قضایی و هنجارها باید به صورت آنلاین نیز مورد احترام و حفاظت قرار بگیرند؛ از جمله از طریق ممنوعیت خشونت مبتنی بر جنسیت در فضای مجازی،^۱ فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات تسهیل شده و آنلاین.^۲ بررسی ابعاد جنسیتی خشونت آنلاین در واقع نشان می‌دهد که ۹۰ درصد از کسانی که قربانی غیرتوافقی شده‌اند، توزیع دیجیتالی تصاویر صمیمی زنانه است. تحت توسعه فناوری، بیشترین قربانی زنان بوده و جرایم سایبری و قربانی شدن زنان در حال گسترش است و به عنوان یک تهدید بزرگ برای امنیت حریم خصوصی و امنیت شخصی یک فرد به شمار می‌رود.^۳ بر همین اساس، دولت‌ها تعهدات مثبتی را برای اطمینان از محافظت، احترام و رعایت حقوق بشر باید ایجاد نمایند.

۳. اشکال خشونت سایبری یا خشونت آنلاین

همانطور که گفته شد، توسعه شبکه‌های مجازی، ارتکاب انواع خشونت و بویژه، خشونت و آزار جنسی را علیه زنان و نوجوانان تسهیل کرده است؛ آزار و اذیت جنسی سایبری، تبعیض سایبری و زورگویی سایبری از این نوع هستند.

۳-۱. آزار و اذیت سایبری (جنسی) و قلدری

رفتار کلامی یا غیر کلامی ناخواسته با ماهیت جنسی آنلاین با هدف یا نتیجه نقض حیثیت و آبروی یک فرد از طریق ایجاد محیطی ارباب‌کننده، خصمانه، تحقیرآمیز یا آزاردهنده. اعمال خاصی که آزار و اذیت سایبری (جنسی) و قلدری را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

1. See International Telecommunications Union (ITU), "ICT facts and figures 2016"

2. UN, General Assembly, 2018, 4, 5.

3. Ibid, 5, 6

- پایان‌دادن به یک شخص آنلاین با ارسال ایمیل‌ها، پیام‌ها یا پیشرفت‌های آنلاین ناخواسته، سخت‌گیرانه، جنسی صریح، تهدید به خشونت یا سخنان نفرت‌انگیز.^۱
- یک دوره رفتار مداوم و مکرر که هدفش، یک فرد خاص است؛ که برای ایجاد ناراحتی عاطفی شدید و اغلب ترس از آسیب فیزیکی طراحی شده است (نلسی^۲ و همکاران، ۲۰۲۳: ۲).

۲-۳. تعقیب سایبری

تعقیب مکرر یک فرد با استفاده از وسایل الکترونیکی یا اینترنتی؛ چنین تعقیب‌های مکرر ممکن است تهدیدآمیز، اجباری یا ارباب‌کننده باشد (همان). اقدامات خاصی که تعقیب سایبری را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

- ارتباطات ناخواسته مکرر، درخواست‌های جنسی ناخواسته مکرر، تهدیدهای مکرر به خشونت و نظارت بر موقعیت مکانی، فعالیت‌های روزانه و/یا ارتباطات قربانی از طریق نرم‌افزارهای کامپیوتری و برنامه‌های تلفن همراه یا اطلاعات مکان سیستم موقعیت‌یابی جهانی^۳ (هنری و پاول^۴، ۲۰۱۶).

- یک کاربر به طور مکرر ایمیل‌های ناخواسته یا پیام‌های متنی را برای قربانیان خود ارسال می‌کند.

- درخواست‌های جنسی، تهدید به خشونت و نظارت بر محل قربانی از طریق فناوری‌های مختلف (نلسی و همکاران، ۲۰۲۳: ۲).

۳-۳. سخنان نفرت‌انگیز مبتنی بر جنسیت آنلاین

عبارت است از هر گونه فرض، باور، ادعا، ژست یا عملی که با هدف ابراز تحقیر نسبت به یک فرد، بر اساس جنس یا جنسیت او، یا در نظر گرفتن آن شخص به عنوان فرودست یا اساساً، به بعد جنسی او تقلیل یافته باشد؛ همچنین، شامل عباراتی که نفرت بر اساس جنسیت را گسترش، تحریک، ترویج یا توجه می‌کنند، می‌شود. کمپین‌های سخنان مشوق تنفر غالباً به شکلی مؤثر سازمان‌دهی می‌شوند که در آن، چندین عامل به طور همزمان قربانی یا گروهی از قربانیان را هدف قرار می‌دهند. اعمال خاصی که سخنان نفرت‌انگیز مبتنی بر جنسیت آنلاین را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

- سرزنش و قربانی کردن مجدد قربانیان. «شرمساری شلخته»؛ شرمساری بدن؛ «پورن انتقامی» (به‌اشتراک‌گذاری تصاویر صریح یا جنسی بدون رضایت). تهدیدهای وحشیانه و جنسی به مرگ،

1. EU Agency for Fundamental Rights 2014.

2. Nelsy

3. GPS

4. Henry and Powell

تجاوز جنسی و خشونت؛ نظرات خشم آلود در مورد ظاهر، تمایلات جنسی، گرایش جنسی یا نقش‌های جنسیتی. تعریف و تمجیدهای دروغین یا شوخی‌های فرضی؛ استفاده از طنز برای تحقیر و تمسخر هدف. (همان).

• تمام اشکال بیانی که نفرت نژادی، بیگانه‌هراسی... یا هر شکل دیگری از نفرت مبتنی بر عدم مدارا، از جمله ناسیونالیسم تهاجمی را به اشتراک بگذارند، تشویق، ترویج یا توجیه کنند. قوم‌گرایی، تبعیض و خصومت نسبت به اقلیت‌ها، مهاجران یا افراد خارجی. (همان).

۳-۴. برانگیختن و تحریک کردن^۱

استفاده عمدی از جملات داغ، دارای بار احساسی یا مخالف برای برانگیختن پاسخی از یک کاربر آنلاین دیگر. اعمال خاصی که آمینگ را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

• محتوای بدجنسی که با زبان صریح و زن‌ستیزی مشخص می‌شود (نلسی و همکاران، ۲۰۲۳: ۲).

۳-۵. سوءاستفاده جنسی مبتنی بر تصویر / پورنوگرافی غیرتوافقی

تصویر جنسی صریح یک یا چند نفر که بدون رضایت سوژه توزیع می‌شود. اینها اغلب توسط شریک سابق قربانی مرتکب می‌شوند و در یک وبسایت تخصصی یا حرفه‌ای رسانه‌های اجتماعی پست می‌شوند. برخلاف نامش، این کار نیازی به انتقام شخصی ندارد. مرتکبین ممکن است به دنبال ارضای جنسی باشند یا بخواهند قربانی برای آنها کاری انجام دهد و از این تصاویر به عنوان نوعی باج‌گیری اجتماعی یا اقتصادی استفاده کنند. وقتی قربانی خردسال باشد، آن را پورنوگرافی کودک‌کان می‌دانند. اعمال خاصی که سوءاستفاده جنسی مبتنی بر تصویر / هرزه‌نگاری غیرتوافقی را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

• ارسال یا توزیع تصاویر یا ویدیوهای گرافیکی جنسی بدون رضایت. (همان).

۳-۶. داکسینگ^۲

انتشار اطلاعات شخصی قربانی و داده‌های حساس به صورت آنلاین، مانند آدرس خانه، عکس‌ها، نام و نام اعضای خانواده اغلب توسط زورگویان سایبری و گیمرهای آنلاین به کار گرفته می‌شود (مک آلیستر^۳، ۲۰۱۷). اعمال خاصی که داکسینگ را تشکیل می‌دهند، عبارتند از:

• جستجو، جمع‌آوری و به اشتراک گذاری عمومی اطلاعات شناسایی شخصی برخلاف میل هدف (نلسی و همکاران، ۲۰۲۳: ۲).

1. Flaming
2. Doxing
3. MacAllister

۴. پیامدهای خشونت سایبری علیه زنان

خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان عواقب به طور جدی، فوری و طولانی‌مدت برای قربانیان به دنبال دارد. اثرات خشونت آنلاین علاوه بر درد و رنج انسانی ایجادشده، تاثیرات آن می‌تواند بر افراد و خانواده‌ها، بار اقتصادی قابل توجهی را در قالب هزینه‌های مراقبت‌های بهداشتی، اجتماعی، پلیسی و حقوقی و کاهش بهره‌وری بر جامعه تحمیل کند (زمفیر^۱، ۲۰۲۴: ۲).

خشونت سایبری جنسیتی با ایجاد موانعی برای برابری و مشارکت کامل آنلاین، شکاف دیجیتالی از قبل موجود و مرتبط با جنسیت را بیشتر می‌کند (جان^۲، ۲۰۲۰). مطالعات نشان داده‌اند که زنان بیشتر از مردان در معرض انواع شدید خشونت آنلاین، مانند آزارواذیت سایبری و تعقیب هستند (برودی و ونجلیستی^۳، ۲۰۱۷). چنین سوءاستفاده‌ای اغلب پیامدهای گسترده‌ای دارد؛ به عنوان مثال، مشخص شده است که خشونت آنلاین یک مشکل فراگیر است که زنان نه تنها در حوزه خصوصی، بلکه در حین درگیر شدن در سیاست، روزنامه‌نگاری و فعالیت‌های اجتماعی با آن روبه‌رو هستند و در نتیجه، مانع بزرگی برای مشارکت سیاسی و آزادی بیان آنها ایجاد می‌کند. علاوه بر این، زنانی که متعلق به بخش‌های به طور سنتی به حاشیه‌رانده شده جامعه می‌باشند، آسیب‌پذیرترین افراد هستند و اغلب هدف برخی از خشن‌ترین و شریرانه‌ترین کمپین‌های نفرت آنلاین قرار می‌گیرند (نلسی و همکاران، ۲۰۲۳: ۱).

زنان در معرض خشونت آنلاین از طریق کلیشه‌های جنسیتی مضر و منفی قربانی می‌شوند که توسط قوانین بین‌المللی حقوق بشر ممنوع است. اشکال مختلف خشونت علیه زنان و دختران، در قالب پورنوگرافی، بازی‌ها و نقض حریم خصوصی برای زنانی که از طریق اینترنت، خطر آزارواذیت به صورت آنلاین را تجربه می‌کنند، رخ می‌دهد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ۲۸ درصد از زنانی که از خشونت‌های آنلاین عمدی رنج برده‌اند، حضور آنلاین خود را کاهش داده‌اند. از دیگر پیامدهای رایج، انزوای اجتماعی است که به موجب آن، قربانیان یا بازماندگان از جمله با خانواده و دوستان قطع ارتباط می‌کنند. همچنین، اعمال خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان و دختران که توسط فناوری ارتباطات تسهیل شده، منجر به آسیب یا رنج جنسی، روانی، جسمی یا اقتصادی به زنان شده و قربانیان و بازماندگان افسردگی، اضطراب و ترس را تجربه می‌کنند و در برخی موارد نیز ممکن است تمایل به خودکشی داشته باشند. بنابراین، خشونت ناشی از فناوری ممکن است به آسیب فیزیکی (از جمله خودکشی) و همچنین، آسیب‌های اقتصادی نیز منجر شود. در برخی موارد، تهدید فیزیکی هنگامی که تصاویر یا ویدیوهای غیراخلاقی جنسی در سایت تخصصی پست می‌شوند، این آسیب به واقعیت تبدیل می‌شود؛ مثل سایت‌های تبلیغاتی برای فحشا

1. Zamfir

2. Jane

3. Brody and Vangelisti

همراه با اطلاعات خصوصی، مانند نشانی خانه قربانی. وقتی تصویر صریح قربانی تحت سوءاستفاده سایبری به تصویر کشیده شود، آسیب اقتصادی می‌تواند وارد شود؛ اشتغال یا حتی جلوگیری از تلاش قربانی برای یافتن شغل به دلیل شرم و ترس از کشف تصاویر توسط کارفرمایان بالقوه را ایجاد می‌کند (مونیکا^۱، ۲۰۱۷: ۷). تعدادی از گروه‌های زنان، مانند زنان مدافع حقوق بشر، زنان در سیاست، از جمله نمایندگان مجلس، روزنامه‌نگارها، وبلاگ‌نویس، زنان جوان، زنان متعلق به قومیت‌ها، اقلیت‌ها و زنان بومی، زن دارای معلولیت و زنان از گروه‌های به‌حاشیه‌رانده‌شده به ویژه مورد هدف خشونت‌های سایبری قرار می‌گیرند. ماهیت خشونت‌آمیز این تهدیدها اغلب منجر به خودسانسوری می‌شود. برخی به استفاده از نام مستعار متوسل می‌شوند، رویکردی که می‌تواند تأثیر مضری بر زندگی حرفه‌ای و شهرت آنها داشته باشد و تصمیم به تعلیق، غیرفعال کردن موقتی یا دائمی کار خود بگیرند؛ حساب‌های آنلاین خود را حذف کنند یا به طور کامل این حرفه را ترک کنند. ناشناس بودن عاملان این امر، ترس از خشونت را بیشتر می‌کند که منجر به احساس ناامنی و ناراحتی قربانیان می‌شود. فناوری اطلاعات و ارتباطات ممکن است مستقیماً به عنوان ابزاری برای ایجاد تهدیدات دیجیتال و تحریک خشونت مبتنی بر جنسیت، از جمله تهدید به خشونت فیزیکی و/یا جنسی، تجاوز جنسی و قتل، ناخواسته استفاده شود. همچنین، ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات برای قاچاق زنان و دختران و یا به عنوان تهدیدی برای اجبار استفاده شده و آنها را در موقعیت‌های قاچاق قرار می‌دهند. سوءاستفاده کنندگان ممکن است تهدید به افشای اطلاعات خصوصی کنند تا بتوانند کنترل قربانیان خود را برای جلوگیری از خروج آنها از رابطه و/یا از گزارش تخلف و پیگیری حقوق قانونی خود در دادگاه، در دست بگیرند (همان، ۹-۸). به علاوه، از آنجایی که قوانین مربوط به خشونت آنلاین هنوز در اکثر کشورهای جهان وضع نشده، بسیاری از زنان و دختران بدون اقدامات جبرانی و بدون حمایت رها می‌شوند (نلسی و همکاران، ۲۰۲۳: ۱).

به هر حال، با افزایش دسترسی افراد به فضای سایبری، خشونت نه تنها در جهان واقعی، بلکه در جهان مجازی نیز افزایش یافته و در مقابل، از دامنه روابط در جهان واقعی کاسته می‌شود. این ارتباطات و تعاملات در فضای اینترنتی بر همه اقشار از جمله زنان تأثیر داشته است. عدم آگاهی زنان، پایین بودن خودکنترلی، عدم اطلاع‌رسانی و آموزش و عدم کنترل در فضای سایبر از علل بزه‌دیدگی زنان در فضای سایبر و در نتیجه، قربانی شدن آنها است.

۵. چارچوب بین‌المللی حقوق بشر و پیشگیری از خشونت آنلاین علیه زنان

رسانه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، توئیتر، فیس‌بوک، ردیت، یوتیوب و در دیگر فناوری‌های ارتباطات تلفن همراه، میکرو و بلاگ نویسی سایت‌ها و برنامه‌های پیام‌رسانی (مانند واتساپ، اسنپ‌چت، مسنجر، وی‌بو و خط)، اکنون بخشی از زندگی روزمره بسیاری از مردم در سراسر جهان است. این فضای دیجیتال جهانی جدید پتانسیل زیادی برای تضمین سریعتر و کاملتر ارتقاء و برخورداری از کلیه حقوق بشر، از جمله حقوق زنان دارد. با این حال، خطر قابل توجهی وجود دارد که استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات بدون رویکرد مبتنی بر حقوق بشر و ممنوعیت خشونت جنسیت‌محور آنلاین می‌تواند تبعیض و خشونت جنسی و جنسیتی را گسترش دهد. در این مرحله از توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، ضروری است که اشکال مختلف خشونت آنلاین علیه زنان و دختران از طریق قانونگذاری و هر اقدام دیگری که لازم باشد، جرم‌انگاری و رسیدگی شود. برای مبارزه و جلوگیری از چنین خشونت‌ها، ضمن حمایت از حق آزادی بیان، از جمله دسترسی به اطلاعات، حق حفظ حریم خصوصی و حفاظت از داده‌ها و همین‌طور حقوق زنان که تحت چارچوب حقوق بشر بین‌المللی حمایت می‌شود، ماده ۱ اعلامیه رفع خشونت علیه زنان همچنین تصریح می‌کند که خشونت علیه زنان، هرگونه خشونت مبتنی بر جنسیت است که منجر به آسیب یا رنج جسمی، جنسی یا روانی شود یا احتمالاً منجر به آن شود (همان، ۶). سرویس تحقیق پارلمان اروپا^۱ تاکید کرده همه کشورهای عضو اتحادیه اروپا که اسناد بین‌المللی حقوق بشر را تصویب کرده‌اند، در واقع پذیرفته‌اند که خشونت علیه زنان باید به عنوان یک نقض حقوق بشر و به عنوان شکل خاصی از خشونت مرتبط با تبعیض علیه زنان تلقی شود؛ این بدان معناست که آنها باید تمام اشکال خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان را ممنوع کنند، اقداماتی را برای جلوگیری از آن انجام دهند، حمایت کافی برای بازماندگان فراهم کنند، به مصونیت از مجازات مرتکبین پایان دهند و با استفاده از رویکردهای حساس به جنسیت، جبران خسارت کنند (زمفیر، ۲۰۲۴: ۱).

نقطه آغازین اقدامات بین‌المللی در مقابله با خشونت برخط علیه زنان به گزارش سال ۲۰۰۶ دبیرکل سازمان ملل متحد درباره تمامی اشکال خشونت علیه زنان بازمی‌گردد (مشهدی و کرمی، ۱۳۹۷: ۷۴). در این گزارش، فناوری‌های نوین همچون اینترنت یکی از زمینه‌های بروز خشونت علیه زنان قلمداد می‌شود و از دولت‌ها خواسته شده است تا اشکال جدید خشونت برخط علیه زنان را شناسایی کنند.^۲ در این راستا، کمیسیون مقام زن در گزارش خود به شورای اقتصادی و اجتماعی از دولت‌ها خواست از فناوری‌های ارتباطات سایبری برای حمایت از زنان در برابر خشونت و توسعه سازوکارهای مقابله با خشونت برخط استفاده کنند.^۳ شورای حقوق بشر سازمان

1. European Parliamentary Research Service (EPRS)

2. UNGA, 2006. para.371

3. Commission on the status of women, 2013, p.13

ملل نیز در دو قطعنامه، ضمن آنکه از دولت‌ها درخواست کرد فارغ از مرزهای سایبری و ابزار اینترنتی به کاررفته، همان حقوقی را که در فضای فیزیکی (آفلاین) برای زنان شناخته شده است، در فضای برخط رعایت کنند.^۱ شورا همچنین پیشگیری ارتقای حقوق بشری زنان و دختران در رویارویی با خشونت برخط را از مسئولیت‌های ابتدایی دولت‌ها دانست.^۲ موازین حقوق بشری مورد اعمال در فضای سایبر گستره وسیعی را شامل می‌شود. با این حال، حق بر آزادی بیان و حق بر حریم خصوصی، دو رکن اساسی ضمانت‌بخش در راستای مقابله با خشونت برخط علیه زنان به شمار می‌آیند. بدان گونه که در قطعنامه ۲۰۱۸ شورای حقوق بشر سازمان ملل متجلی است، دولت‌ها بر اساس تعهدات حقوق بشری خود در خصوص تضمین امنیت زنان در فضای سایبر، با اتخاذ تدابیری موظف‌اند که ضمن آن، موازین حقوق بشری کاربردی در فضای برخط بویژه آزادی بیان و عقیده، آزادی اجتماعات به عنوان جلوه‌ای خارجی از آزادی بیان و حفاظت از حریم خصوصی تضمین شود.^۳

شورای حقوق بشر در قطعنامه ۸/۲۰ خود به صراحت اعلام کرد که همین حقوق که افراد آفلاین دارند نیز باید به صورت آنلاین محافظت شوند. در سال ۲۰۱۳، کمیسیون وضعیت زنان فراخوان داد و از دولت‌ها خواست از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای توانمندسازی زنان و توسعه مکانیسم‌هایی برای مبارزه با خشونت علیه زنان و دختران استفاده کنند.^۴ مجمع عمومی در سال ۲۰۱۳ در قطعنامه ۱۸۱/۶۸ خود با بیان نگرانی شدید مبنی بر اینکه مدافعان حقوق بشر زن در معرض خطر قرار دارند و از تخلفاتی که هم به صورت آنلاین و هم آفلاین توسط بازیگران دولتی و غیردولتی انجام شده، رنج می‌برند، از دولت‌ها خواست تا دقت لازم را به عمل آورند و عاملان آن را به سرعت به عدالت بسپارند. در سال ۲۰۱۵، شورای حقوق بشر در قطعنامه ۱۴/۲۹ خود خشونت خانگی مبتنی بر اعمالی مانند آزار و اذیت سایبری و تعقیب سایبری را به رسمیت شناخت و تاکید کرد دولت‌ها مسئولیت اصلی پیشگیری از خشونت و ترویج حقوق بشر زنان و دخترانی که با خشونت روبرو هستند را برعهده دارند. در سال ۲۰۱۶، مجمع عمومی در قطعنامه ۱۹۹/۷۱ خود به رسمیت شناخت که زنان به ویژه تحت تأثیر نقض حق حریم خصوصی در عصر دیجیتال قرار گرفتند و از همه کشورها درخواست شد برای توسعه بیشتر اقدامات پیشگیرانه و راه‌حل‌ها اقدام کنند. در سال ۲۰۱۷، شورای حقوق بشر در قطعنامه ۷/۳۴ خود مجدداً بر این فراخوان تاکید کرد و یادآور شد که سوءاستفاده از حق حریم خصوصی در عصر دیجیتال ممکن است بر همه افراد تأثیر بگذارد، از جمله با تأثیرات خاصی بر زنان، کودکان و افرادی که در موقعیت‌های آسیب‌پذیر یا گروه‌های حاشیه‌نشین قرار دارند. حقوق بین‌المللی حقوق بشر قابل اجرا در مورد

1. HRC, 2012, para.1

2. HRC, 2015, Para. 6

3. HRC, 2018, Para. 8

4. Commission on the status of women, 2013, p. 27

خشونت آنلاین علیه زنان و دختران به حق زندگی عاری از خشونت مبتنی بر جنسیت اشاره دارد. اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر تعهدات دولت‌ها را در مبارزه با تمام اشکال تبعیض علیه زنان، از جمله خشونت آنلاین علیه زنان مشخص می‌کند؛ مانند کنوانسیون لغو همه اشکال تبعیض علیه زنان، اعلامیه حذف خشونت علیه زنان و اعلامیه پکن... پس از توسعه اینترنت و فناوری اطلاعات و ارتباطات و در نتیجه، ظهور انواع خشونت آنلاین علیه زنان، کنوانسیون لغو همه اشکال تبعیض علیه زنان به تدریج توسط کمیته بررسی شده است. کمیته در توصیه کلی خود به شماره ۳۳ (۲۰۱۵)^۱ در مورد دسترسی زنان به عدالت، نقش مهم فضاهای دیجیتال و فناوری اطلاعات و ارتباطات برای توانمندسازی زنان را تشخیص داد. علاوه بر این، کمیته در توصیه عمومی شماره ۳۵ (۲۰۱۷)^۲ در مورد خشونت مبتنی بر جنسیت علیه زنان، به صراحت اعلام کرد که کنوانسیون به طور کامل برای محیط‌هایی مانند اینترنت و فضاهای دیجیتال فناوری با واسطه قابل اجرا است. همچنین، کمیته در توصیه کلی خود تحت شماره ۳۶ (۲۰۱۷)^۳ در مورد حقوق دختران و زنان به آموزش، تشخیص داد که چگونه دختران تحت تأثیر آزار و اذیت سایبری قرار می‌گیرند؛ به ویژه در رابطه با حق آنها برای تحصیل، شناخت پتانسیل فناوری اطلاعات و ارتباطات و رسانه‌های اجتماعی باید دسترسی به اطلاعات و آموزش را افزایش دهند. گزارشگر ویژه قبلاً تأکید کرده بود که سوءاستفاده و خشونت آنلاین مبتنی بر جنسیت به اصول اساسی آزادی بیان و برابری تحت قوانین بین‌المللی تجاوز کرده است و تأکید کرد که باید با تضمین اینترنت عاری از خشونت مبتنی بر جنسیت، توانمندی زنان را افزایش داد. آن‌ها همچنین، این واقعیت را برجسته کردند که زنان قربانی و بازماندگان به پاسخ‌های شفاف و سریع و درمان‌های مؤثر نیاز دارند که تنها در صورتی می‌توان به این نتیجه رسید که هم دولت‌ها و هم بازیگران خصوصی با هم کار کنند و به درستی عمل کنند.^۴

گزارش ممنوعیت انواع خشونت علیه زنان مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۸ آگوست ۲۰۲۲ اشعار می‌دارد که ناشناس بودن و دسترسی گسترده در فضاهای آنلاین زمینه مساعدی را برای افزایش خشونت در زمینه‌های دیجیتال ایجاد کرده است.^۵ گزارش حاضر به «خشونت علیه زنان و دختران در زمینه‌های دیجیتال» اشاره می‌کند تا طیف وسیعی از خشونت‌های انجام‌شده علیه زنان در فضاهای دیجیتال و/یا با استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات را توصیف کند. با تکامل فناوری و استفاده از آن، اشکال و الگوهای خشونت آنلاین و تسهیل شده توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز تغییر می‌کند. ظهور اشکال جدید خشونت با رشد هوش مصنوعی مانند ویدئوهای

1. Recommendation 33 of the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW, 2015)

2. Ibid, R.No.35. CEDAW .2017

3. R.No.36.CEDAW .2017

4. UN ,General Assembly,2018,p.12

5. UN, General Assembly,2022,p.6

مستهجن عمیق و تأثیر منفی آنها بر زندگی حرفه‌ای و شخصی زنان و دختران تشدید شده است.^۱ هوش مصنوعی به طرق مختلف خشونت علیه زنان و دختران را تشدید می‌کند، هم از طریق انتشار عمدی اطلاعات نادرست هدفمند و هم از طریق انتشار خودکار، در مقیاس وسیع و اغلب ناخواسته اطلاعات نادرست. محتوای تولیدشده توسط هوش مصنوعی مولد می‌تواند هنجارهای زن‌ستیز که خشونت علیه زنان و دختران را توجیه و عادی می‌کند، تقویت و تشدید نموده و می‌تواند این هنجارها را فعال و تشدید نماید. حجم عظیم رسانه‌ای که با استفاده از هوش مصنوعی مولد پیشرفته‌تر ایجاد می‌شود، تمایز بین اطلاعات واقعی و خوب و «جعلی» را پنهان می‌کند؛ در نتیجه، چالش‌های قانونی، اجتماعی، نظارتی، فنی و اخلاقی زیادی بوجود می‌آید.^۲

همان طور که در گزارش ۲۰۲۴ دبیرکل سازمان ملل^۳ آمده، شیوع نگران‌کننده حملات جنسیتی آنلاین باعث خاموش شدن صدای زنان و تضعیف مشارکت آنها در گفتمان عمومی می‌شود. همچنین، سایر اشکال خشونت با تسهیل فناوری علیه زنان و دختران می‌تواند تأثیری بین‌نسلی و قهقراپی بر حقوق بشر زنان و دختران داشته باشد و دموکراسی و حاکمیت قانون را تضعیف کند.

۶. تعهدات و اقدامات حقوق بشری دولت‌ها در راستای پیشگیری از خشونت سایبری علیه زنان

دولت‌ها موظف به رعایت حقوق بشر برای اطمینان از این که هر دو عامل دولتی و غیردولتی از هرگونه اقدام تبعیض‌آمیز یا خشونت علیه زنان خودداری کنند، می‌باشند. پیشگیری شامل اقداماتی برای ایجاد آگاهی از خشونت ایجادشده توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه زنان و دختران به عنوان اشکال خشونت علیه زنان است؛ همچنین، ایجاد و ارائه اطلاعات در مورد خدمات و حفاظت قانونی در دسترس برای جلوگیری از نقض و جلوگیری از تکرار آنها است.

دولت‌ها باید اقداماتی را برای جلوگیری از خشونت مبتنی بر جنسیت آنلاین انجام دهند، از جمله کمپین‌های افزایش آگاهی، آموزش و تحقیق، اقدام برای مقابله با کلیشه‌های جنسیتی، گام‌های خاص جلوگیری از خشونت سایبری، آموزش اجباری برای متخصصانی که با قربانیان در تماس هستند و برنامه‌هایی برای (اصلاح و درمان) مجرمین (زمفیر^۴، ۲۰۲۴: ۸). به علاوه، دولت‌ها در راستای تعهد به حمایت از قربانیان خشونت آنلاین باید اقداماتی را انجام دهند. بطور کلی، تعهدات دولت‌ها در این خصوص شامل این موارد می‌شود: ۱- ایجاد رویه‌هایی برای حذف فوری محتوای مضر مبتنی بر جنسیت، اقدام فوری قضایی در قالب احکام دادگاه ملی و مداخله سریع از

1. Ibid, pp. 7-8

2. UN General Assembly, 2024, p.2.

3. UN General Assembly, Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women and girls: technology-facilitated violence against women and girls, A/79/500, Distr.: General 8 October 2024

4. Zamfir

طریق واسطه‌های اینترنتی و گاهی ممکن است به همکاری فراسرزمینی نیز نیاز داشته باشد که این شامل ارائه خدمات قابل دسترس برای بازماندگان، مانند خدمات حقوقی، است. ۲- حفاظت همچنین، شامل تعهد دولت‌ها برای انجام اقدامات مثبت برای ریشه‌کنی همه اشکال خشونت می‌باشد. ۳- تعقیب قضایی: شامل تحقیق و شروع تعقیب علیه عاملان خشونت آنلاین علیه زنان که از جمله موانع آن بیشتر ناشی از فقدان دانش فنی و توانایی در قوه قضاییه است (شامل سیستم‌های دادگاه و قضات). (همان، ۱۴). علاوه بر این، هزینه‌های دادرسی: بسیاری از بازماندگان، به ویژه زنان فقیر، از پیگیری پرونده‌های خود در دادگاه جلوگیری می‌کنند. ۴- مجازات: مجازات مستلزم تکلیف مجازات مرتکبین برای جنایاتشان است؛ تحریم‌هایی که ضروری و متناسب با جرم هستند. یقین به کیفیت تنبیه این پیام را می‌رساند که خشونتی که توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه زنان و دختران تسهیل می‌شود، قابل تحمل نباشد که به ویژه برای زنان قربانی خشونت آنلاین، بسیار مهم است اغلب پاسخ مؤثری از مقامات دولتی دریافت کنند. ۵- جبران خسارت: در بیشتر موارد، به قربانیان خشونت مبتنی بر جنسیت غرامت به عنوان غرامت مدنی تعلق می‌گیرد. جبران خسارت شامل غرامت مالی برای پوشش هزینه‌های زیان‌های قابل‌اندازه‌گیری متحمل‌شده (مانند هزینه‌های مراقبت‌های پزشکی، ازدست‌دادن دستمزد و خسارت به اموال) می‌باشد؛ اما برای صدمات و خسارات غیرقابل‌سنجش، نیاز بازماندگان برای بازسازی زندگی خود در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت نیز باید مورد توجه قرار بگیرد. اقدامات جبرانی شامل حذف فوری را نیز شامل می‌شود؛ این که اشکال استرداد محتوای مضر، توانبخشی، تضمین عدم تکرار و رضایت، ترکیب اقدامات نمادین، مادی، فردی و جمعی، بسته به شرایط و ادعاهای مطرح‌شده توسط قربانی باید مورد توجه قرار بگیرد. آنها همچنین باید شامل دستور فوری برای جلوگیری از انتشار محتوای مضر باشد (همان، ۱۶). با توجه به سرعت ارتکاب اعمال خشونت آنلاین علیه زنان، نیاز به اصلاحات قانونی، از جمله تصویب قوانین خاص وجود دارد. با این حال، در واقعیت، بسیاری از کشورها یک قانون جامع و چارچوب مبارزه و پیشگیری از خشونت علیه زنان، با توجه به مقررات خاص در مورد خشونت آنلاین علیه زنان، نداشته و به تمام معاهدات اصلی حقوق بشری نیز ملحق نشده‌اند. این امر موانع متعددی را برای دسترسی به عدالت برای زنان قربانی و احساس مصونیت از مجازات برای مجرمان ایجاد می‌کند. در برخی زمینه‌های حقوقی، قوانین فعلی ممکن است به اندازه کافی گسترده و انعطاف‌پذیر بوده و برای برخی از اشکال خشونت آنلاین اعمال شوند، اما ممکن است در همه جا این چنین نباشد؛ به عنوان مثال، برخی از قربانیان ادعاهایی را طبق قوانین مربوط به حفاظت از حریم خصوصی یا افترا مطرح کرده‌اند. در مواردی که شکاف در قوانین جزایی وجود دارد، قربانیان تلاش کرده‌اند به ابزار مدنی رجوع کنند، اما این امر به حقوق آنها در مورد عدالت و جبران خسارت به اندازه کافی توجه نمی‌کند.

در بسیاری از کشورها، انتشار آنلاین بدون توافق و رضایت از تصاویر فرد بزرگسال، حتی اگر اطلاعات شناسایی همراه با آن باشد، فی نفسه غیرقانونی نیست. در کشورهایی که چنین اعمالی جرم‌انگاری نمی‌شوند، دادستان‌ها برای جرم‌انگاری محدود می‌شوند به متهم کردن مرتکبین به جرائم دیگر، مانند آزار و اذیت. بدون جرم‌انگاری، قربانیان نمی‌توانند از حقوق انسانی خود در خصوص حریم خصوصی و حیثیت محافظت کنند. حتی در جایی که قوانین کیفری به طور خاص توزیع غیرتوافقی تصاویر غیراخلاقی جنسی را جرم‌انگاری می‌کنند، چنین قوانینی دارای کاستی‌هایی هستند؛ برای مثال، بسیاری از قوانین جزایی مستلزم شواهدی از قصد ایجاد آسیب یا ناراحتی عاطفی به قربانی هستند که ممکن است اثبات آن دشوار باشد. علاوه بر این، بسیاری از قوانین موجود در حال حاضر قادر به مهار تهدیدها برای انتشار یک تصویر یا ویدیوی خاص نیستند. برخی از کشورها قوانین خاصی را برای مقابله با تعقیب و آزار آنلاین به اشتراک گذاری غیرتوافقی تصاویر صمیمی وضع کرده‌اند، در حالی که دیگران موارد دیگری را اعمال کرده‌اند (زمفیر، ۲۰۲۴: ۱۴).

بنابراین، یکی از چالش‌های جدید حقوق کیفری، مقابله با جرائم سایبری است؛ به بیان دیگر، با توجه به گستردگی و شبکه‌ای بودن فضای سایبر، باید اذعان داشت مقابله با جرائم سایبری به جهت گستردگی خسارت و کثرت بزه‌دیدگان، فرامرزی بودن و مشکلات کشف و تعقیب مجرم و بسیاری ویژگی‌های دیگر تنها با یک راهبرد جنایی مشارکتی می‌تواند کارآمد و مؤثر صورت گیرد (نظری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۲-۱۵۳). لذا، دولت‌ها مسئولیت دارند زمینه‌ای را فراهم آورند که تمامی نهادهای دولتی و مدنی از جمله بخش خصوصی نقش خود در پیشگیری از جرم را به خوبی ایفا کنند. دولت‌ها وظیفه مدیریت، هماهنگی و تأمین بودجه و منابع لازم را برعهده دارد؛ بنابراین، دولت‌ها بهتر است موارد زیر را مد نظر داشته باشند: ۱. ایجاد مرکز پیشگیری از جرم، ۲. برنامه پیشگیری با اهداف و اولویت‌های مشخص، ۳. مشارکت و همکاری‌های دولت و جامعه مدنی، ۴. آموزش همگانی و کار با رسانه‌های گروهی و پاسخگو کردن آن‌ها، ۶. آموزش و ظرفیت‌سازی برای دولت‌ها و دیگر نهادها. از جمله راهکارهای دستیابی به این مهم می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: تأسیس مرکزی برای پیشگیری از جرم و به کارگیری افراد متخصص و تخصیص منابع لازم؛ تدوین برنامه پیشگیری از جرم با اهداف و اولویت‌های مشخص؛ مشارکت و همکاری بخش‌ها یا وزارتخانه‌های مختلف دولتی مرتبط با پیشگیری؛ تسهیل مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد، بخش‌های خصوصی، انجمن‌های حرفه‌ای و محلات؛ جلب مشارکت گسترده مردم در برنامه‌های پیشگیری (خطیبی و دیگران، ۱۳۹۷: ۶۱-۶۲).

پیشگیری از جرائم در فضای سایبر منوط به جرم‌انگاری مناسب در این فضا است. تفاوت قوانین داخلی کشورها و فقدان قوانین بین‌المللی در این زمینه، مبنای حقوقی مناسب برای تعقیب مجرمین

بالقوه را با چالشی حقوقی مواجه می‌کند. لذا، از بدو ورود فضای سایبر به زندگی بشریت، موضوع قانونگذاری و شناخت قانونگذار صالح در این فضا از اهمیت بسزایی برخوردار بوده است. شیوه قانونگذاری در فضای سایبر، بسته به نوع نگرش به حاکمیت دولت در این فضا، متفاوت است. در مجموع، دو نگرش نسبت به حاکمیت دولت در این فضا وجود دارد: حاکمیت انحصاری دولت بر فضای سایبر و تعمیم نظریه میراث مشترک بشریت بر فضای سایبر و روش قانونگذاری ملی، منبعت از نگرش حاکمیت انحصاری دولت. کشورهای در حال توسعه، از نگرش مبتنی بر حاکمیت و کشورهای غربی، حامیان حقوق بشر و نهادهای فنی فضای سایبر، از نگرش مبتنی بر میراث مشترک بشریت حمایت کرده‌اند (ضیایی و شکیب نژاد، ۱۳۹۶: ۲۲۸). روش قانونگذاری ملی، حاکی از رویکرد حاکمیت انحصاری دولتها بر فضای سایبر و روشهای بین‌المللی، خودانتظامی و مختلط، متأثر از نگرش مبتنی بر دکترین تعمیم نظریه میراث مشترک بشریت بر فضای سایبر است. در روش قانونگذاری ملی، نهادهای قانونگذاری ملی نسبت به قانونگذاری و جرم‌انگاری در فضای سایبر اقدام می‌کنند (همان، ۲۳۱-۲۳۰).

رویکرد ایران در حیطه مدیریت داخلی اینترنت مبتنی بر قانونگذاری ملی است. پیرو ابداع «سیاست‌های کلی شبکه‌های اطلاع رسانه‌ای رایانه‌ای» از سوی مقام رهبری، شورای عالی انقلاب فرهنگی، «مقررات و ضوابط شبکه‌های اطلاع‌رسانی رایانه‌ای» را در سال ۱۳۸۰ تصویب کرد. طبق این قانون، به موازات حق دسترسی آزاد به اطلاعات، بر رعایت حقوق داخلی در موضوعات اجتماعی، فرهنگی و فنی کشور تأکید شد. مقررات پراکنده دیگری مانند آیین‌نامه نحوه اخذ مجوز و ضوابط فنی نقطه تماس بین‌المللی، آیین‌نامه واحدهای ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت رسا (ISP)، مصوبات کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات در سال ۱۳۸۴، قوانین پنج‌ساله توسعه و قانون تجارت الکترونیک نیز وجود دارد؛ لیکن، نخستین قانون جامع و متمرکز در ایران، قانون جرائم رایانه‌ای، مصوب ۱۳۸۸ و قوانین اصلاحی آن، مندرج در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ است (همان، ۲۴۰-۲۳۹).

ماده ۳ قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲ و قوانین مرتبط با فضای سایبر، ازجمله قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۸، قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹، قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ و مقررات اصلاحی آن، مندرج در آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ اصل را بر صلاحیت سرزمینی قرار داده‌اند. تقریباً، در تمام مواد قانون جرائم رایانه‌ای و مواد مرتبط در قانون آیین دادرسی کیفری، عبارت «هرکس» بدون توجه به تابعیت مرتکب به کار رفته است؛ هرچند معیار صلاحیت سرزمینی در جرائم گوناگون سایبری متفاوت است. ماده ۸ قانون مجازات اسلامی نیز به صلاحیت شخصی منفعل اختصاص یافته است، هرچند اعمال آن مشروط به جرم‌انگاری متقابل شده است. اغلب جرائم ارتكابی در فضای سایبر از سوی

بارگذاران ارتکاب می‌یابد. لذا، قانون جرائم رایانه‌ای در اغلب موارد، همانند ارتکاب هتک حیثیت و نشر اکاذیب در مواد ۱۶ و ۱۷، بارگذار را مجرم تلقی کرده است و در نتیجه، او مشمول صلاحیت قانونی ایران می‌شود. با این حال، ماده ۱۴ در باب انتشار، توزیع، معامله، تولید، ذخیره یا نگهداری محتویات مستهجن، علاوه بر بارگذار، پیاده‌ساز را نیز مشمول مجازات دانسته است (همان، ۲۴۱). جرائم موضوع بند(ت) راجع به جرائم رایانه‌ای علیه اطفال کمتر از ۱۸ سال طبق ماده ۶۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری^۱ می‌تواند تحت شمول صلاحیت جهانی ایران قرار گیرد. بنابراین، قوانین ایران در اغلب موارد، بخصوص موضوعات مرتبط با سامانه‌ها، داده‌ها و تارنماهای اینترنتی با تعیین صلاحیت بر مبنای مکان داده‌ها، صلاحیت سرزمینی را پذیرفته است. این قوانین، صلاحیت شخصی را درباره جرائم علیه اشخاص، صلاحیت واقعی را راجع به سامانه‌ها و تارنماهای حکومتی و صلاحیت جهانی را صرفاً در خصوص سوءاستفاده از اطفال شناسایی کرده است. لذا، رویکرد ایران در صلاحیت قانونگذاری در فضای سایبر دربردارنده طیف متنوعی از صلاحیت‌های قانونگذاری سرزمینی، شخصی، واقعی و جهانی است (همان، ۲۴۲).

به هر حال، دولت‌ها باید خشونت علیه زنان را به عنوان مصداق تعرض به حقوق بشر شناخته و تعریف جامعی از خشونت علیه زنان ارائه دهند که دربرگیرنده خشونت روانی بوده و وقوع آن در دو ساحت زندگی فردی و عمومی را بازشناسی نماید. اشکال خشونت با استفاده از ابزارهای فناوری باید از سوی دولت‌ها به عنوان شکلی از خشونت علیه زنان به رسمیت شناخته شده و مکانیزم‌های نظارت، پیشگیری و واکنش به این پدیده در سیاست‌های عمومی گنجانده شده و زمینه تحقق قوانین ضد خشونت علیه زنان ایجاد شود. مکانیسم‌های واکنش و پیشگیری چندبُعدی باید به گونه‌ای طراحی شده و توسعه یابند که تمامی کنشگران فناوری در بخش خصوصی، نهادها و سازمان‌های فناوری ارتباطات در بخش دولتی و اجتماعات قانونگذار و مدافع حقوق اینترنتی و فنی را دربرگیرد. این مکانیسم‌ها باید به شکلی طراحی شوند که امکان تعامل سریع و آسان با پلیس و عوامل اجراکننده قانون را مهیا می‌سازد. گزارش نظام‌مند و نظارت بر اشکال خشونت علیه زنان در فضای مجازی باید در تمامی سطوح نهادینه شود. آمارها و شاخصه‌های ملی در زمینه خشونت علیه زنان به گونه‌ای طراحی شوند که بتوان گزارش‌های ضروری در زمینه خشونت سایبری را از آنها استخراج و یا بر اساس آنها اقدام به تعیین شواهد خشونت در فضای مجازی نمود و تمامی جریان‌های مرتبط با این نوع خشونت رصد شده و مورد توجه قرار گیرند. دولت‌ها در

۱. بند (د) ماده ۲۸ قانون جرائم رایانه‌ای مقرر می‌داشت: «جرائم رایانه‌ای متضمن سوءاستفاده از اشخاص کمتر از هجده سال، اعم از آنکه مرتکب یا بزه‌دیده ایرانی یا غیرایرانی باشد.» مواد ۲۸ تا ۵۱ این قانون، با ماده ۶۹۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ از تاریخ لازم‌الاجرا شدن قانون ۱۳۹۴/۱/۴ صریحاً لغو شده و بخش دهم قانون اخیر، با عنوان آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای، مواد ۶۶۴ تا ۶۸۷ جایگزین آن شده است. بند (ت) ماده ۶۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری ضمن تکرار همین متن، قید «و مرتکب در ایران یافت شود» را به انتهای عبارت افزوده است.

صورت امکان، آژانس‌هایی را برای دریافت شکایت‌های مربوط به خشونت سایبری و بررسی آنها ایجاد نمایند. واسطه‌گران و دست‌اندرکاران و فراهم‌کنندگان خدمات اینترنتی باید سیاست‌ها، اقدامات و ابزارهایی را توسعه دهند که به حقوق زنان احترام گذارده و مانع هر گونه اقدامات در فضای مجازی که به حریم خصوصی زنان آسیب می‌رساند نیز شوند. این امر تنها با نظارت دولت امکان‌پذیر است. واسطه‌گران و دست‌اندرکاران فضای مجازی نقش مهمی در مقابله با خشونت علیه زنان در فضای مجازی دارند. این گروه از فعالان فضای مجازی می‌توانند با توجه به توصیه‌های ذیل، مسئولیت خود در مواجهه با این مسئله خطیر حقوق بشری را محقق نمایند: مشورت با جامعه مدنی، کارشناسان و متخصصان در توسعه، انطباق و تحقق سیاست‌های مشترک مترادف با استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر، برای مقابله، پیشگیری و تحریم هر گونه سوءاستفاده از فضای مجازی بر مبنای قومیت، نژاد، ملیت، دین، جنسیت و شرایط جسمی. اتخاذ و تحقق سیاست‌هایی که به طور شفاف فرایند مشارکت با نیروهای امنیتی و پلیس را در پیگیری و اعمال قانون در خصوص خشونت‌های سایبری ترسیم می‌نماید. تدارک فرایند ساده و بدون محدودیت گزارش خشونت علیه زنان و دختران در فضای مجازی مانند سیستم‌های خودکار ارائه گزارش که از طریق تلفن و اینترنت قابل استفاده باشند. حصول اطمینان از اینکه مکانیسم واکنش به خشونت که به راحتی قابل دسترسی باشد، در زمان و مکان مناسب برای مقابله با خشونت‌های سایبری علیه زنان و دختران و هر گونه خشونت با استفاده از ابزارهای تکنولوژی وجود دارد. ایجاد بخشی خاص برای بررسی شکایت‌ها و گزارش‌های مرتبط با این نوع از خشونت که کارکنان متخصص و منابع کافی برای پیگیری شکایت‌های مرتبط با خشونت در فضای مجازی را در اختیار دارند. تعهد به حفظ حریم خصوصی کاربران از طریق تضمین عدم افشای نام و اطلاعات افرادی که گزارش‌های خشونت سایبری را ارائه می‌دهند (فتاحیان، ۱۳۹۶: ۳۹-۳۸). در نهایت، موثرترین شیوه پیشگیری از جرائم سایبری علیه زنان و توانمندسازی آنان در این فضا، فراهم کردن زمینه آموزش و ارتقاء سواد سایبری برای زنان از سوی دولت است که این شیوه می‌تواند حاوی نکاتی نظیر آموزش کاربری مسئولانه و ایجاد توانایی انتخاب گزینه‌های مناسب به هنگام حضور در فضای سایبر و نحوه اتخاذ تصمیمات مناسب درباره محتوایی که می‌خواهند مشاهده کننده و آموزش نحوه مواجهه با محتوای نامناسبی که ممکن است مشاهده گردد و کاهش اثرپذیری از آن و عواقب آن باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

زنان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه به‌نوعی در معرض انواع بزه‌دیدگی و صدمه‌های جبران‌ناپذیر جسمی، روحی، اجتماعی و... قرار دارند و به لحاظ شرایط ویژه و کاربرد وسیع فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات در عصر حاضر، بیش از هر زمان

دیگری در معرض خطر قرار گرفته‌اند. نتیجه این امر، تأیید و تأکید نظام‌های حقوقی و اجتماعی مختلف، اعم از داخلی و بین‌المللی بر اصل لزوم حمایت ویژه از زنان است. اینترنت و فضای مجازی دنیای جدیدی را پیش روی زنان قرار داده است که در کنار تمامی مزایا و فرصت‌هایی برای توانمندسازی آن‌ها می‌تواند به عنوان تهدیدی جدی نیز برای ایشان به شمار آید و نگاه جنسیتی و انواع خشونت‌های سایبری را با خود به همراه داشته باشد. شناخت تهدیدها و فرصت‌هایی که اینترنت و فضای مجازی برای زنان ایجاد می‌کند، یکی از پراهمیت‌ترین روش‌ها برای جلوگیری از آسیب‌رسیدن به زنان و خانواده‌ها و در نهایت، توانمندسازی آن‌ها در این راستا به شمار می‌آید. آنچه مسلم است، خوش‌بینی و بدبینی مطلق در برابر این پدیده صحیح نیست، بلکه باید بی‌طرفانه و به دور از تعصب به نقد جنبه‌های مختلف موضوع پرداخت و بر حفاظت از حقوق آنلاین و آفلاین زنان تأکید داشت. لذا، ضمن احترام به حق آزادی بیان و حق حفظ حریم خصوصی و با توجه به ویژگی‌های فضای سایبر، باید به عنوان ابزاری برای تسریع در خدمت و به ویژه، دستیابی به تمام حقوق بشر، از جمله عدالت جنسیتی، توانمندسازی زنان و رفع تبعیض و خشونت علیه زنان مورد بهره‌برداری قرار بگیرد. اقدامات قانونی مثل اصلاح قوانین و ایجاد قوانین جدید برای ریشه‌کن کردن خشونت مبتنی بر جنسیت آنلاین علیه زنان باید در چارچوب حقوق بشر انجام گیرند. در مباحثی که گذشت، مشخص شد که هرگونه پاسخ مؤثر به خشونت جنسی مبتنی بر آنلاین علیه زنان مستلزم همکاری دولت‌ها و جوامع مدنی و همه ذینفعان می‌باشد. کشورها باید خشونت آنلاین و تسهیل‌شده توسط فناوری اطلاعات و ارتباطات علیه زنان را به عنوان یک خشونت به رسمیت شناخته و در راستای اجرای کلیه معاهدات اصلی حقوق بشر، قوانین جدیدی وضع نموده و اقداماتی برای منع اشکال جدید در حال ظهور خشونت مبتنی بر جنسیت آنلاین انجام دهند. چنین قوانینی باید بر اساس قوانین و استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر زنان باشد. حقوق بشر آنلاین زنان، از جمله حق زندگی عاری از خشونت، آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات و حق حفظ حریم خصوصی و حفاظت از داده‌ها، گردآوری داده‌های تفکیک‌شده بر اساس جنسیت در اینترنت، ارتقاء سواد دیجیتال در استفاده از اینترنت و فناوری اطلاعات و ارتباطات و راهکارهای قانونی توانمندسازی زنان در برابر خشونت سایبری توسط دولت‌ها باید مورد توجه خاص قرار بگیرد. با توجه به وابستگی روزافزون بشریت به فضای سایبر، بزه‌دیدگی بالاخص، افراد آسیب‌پذیر مثل زنان نیز روند صعودی خواهد داشت. لذا، لازم است با احصای ویژگی‌های فضای سایبر به عنوان یک رسانه و نیز یک دنیای جدید که به نوعی می‌توان گفت افراد در آن زندگی می‌کنند، الزامات سالم‌سازی فضای سایبر و انواع تدابیر قابل‌اتخاذ در این خصوص که هماهنگ با اقتضائات این فضا باشد، با کمک جوامع مدنی و سازمانهای مردم‌نهاد صورت گیرد. در راستای پیشگیری کنشی از جرائم سایبری، شاید بهترین ابزار «آموزش و افزایش

سواد رسانه‌ای زنان» باشد. به هر حال، پایان‌دادن به خشونت علیه زنان یکی از اهداف توسعه پایدار است. دستیابی به این هدف به آسیب و رنج ناشی از چنین خشونتی پایان می‌دهد و طیف وسیعی از پیامدهای مفید از جمله برای رشد اقتصادی و استانداردهای زندگی را به همراه خواهد داشت.

منابع

- باقری، زهرا؛ نقیب السادات، سیدرضا و زارعان، منصوره. (۱۴۰۱). گفتمان‌شناسی فرهنگی - اجتماعی زنان در اینستاگرام جایگاه خواسته‌های مادران. *فصلنامه رهپویه ارتباطات و فرهنگ*، ۲(۳)، ۸۱-۶۹.
https://rcc.soore.ac.ir/article_700808.html
- حسینی، سیده فاطمه. (۱۴۰۲). بررسی پیشگیری از بزه‌دیدگی زنان و کودکان در فضای مجازی. *فصلنامه مطالعات حقوقی*، شماره ۳۴، ۴۶-۲۳.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage>
- خطیبی، علیرضا؛ احمدی، سیدمحمدصادق و شیخ‌السلامی، عباس. (۱۳۹۷). تعهدات نهادهای حکومتی در پیشگیری از وقوع جرم بررسی مقایسه‌ای تجربه‌های بین‌المللی. *پژوهشنامه ایرانی سیاست بین‌الملل*، ۷(۱)، ۸۴-۵۳.
https://irlip.um.ac.ir/article_29552.html
- سیدان، فریبا و کمالی، طلعت سادات. (۱۳۹۶). بازنمایی خشونت علیه زنان در فضای مجازی. *همایش پیشگیری از خشونت؛ چالش‌ها و راهکارها*. کرمان.
- <https://civilica.com/doc/75741>
- صادقی آران، زهرا؛ میرغفوری، سید حبیب اله و ثابت، زهرا. (۱۳۹۱). تصمیم‌گیری‌های اخلاقی در فضای سایبری و عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر آن: بررسی ارتکاب به جرائم اینترنتی در کاربران اینترنت شهرستان یزد. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۸(۱)، ۶۹-۶۰.
- <https://ethicsjournal.ir/browse.php?>
- ضیایی، سید یاسر و شکیب نژاد، احسان. (۱۳۹۶). قانونگذاری در فضای سایبر: رویکرد حقوق بین‌الملل و حقوق ایران. *حقوقی بین‌المللی*، ۳۴(۷۵)، ۲۴۹-۲۲۷.
- https://www.cilamag.ir/article_27971.html
- غلامی، حسین و احمدی مقدم، جواد. (۱۳۹۶). پیشگیری از خشونت جنسی علیه زنان در شبکه‌های اجتماعی مجازی. *همایش پیشگیری از خشونت، چالش‌ها و راهکارها*. کرمان.
- <https://civilica.com/doc/75741>
- غنی، مهرداد و سید زاده ثانی، سید مهدی. (۱۴۰۱). بررسی میزان بزه‌دیدگی آزارواذیت جنسی دیجیتال بر روی بزرگسالان با نگاه به افراد تراجنسیتی. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۱۳(۲۵)، ۲۲۴-۲۰۵.
https://jol.guilan.ac.ir/article_5501.html
- فتاحیان، مریم. (۱۳۹۶). بررسی علل جهانی افزایش خشونت سایبری علیه زنان. *فصلنامه علمی- حقوقی قانون یار*، ۳(۳)، ۴۸-۲۹.
- <https://www.sid.ir/paper/259719/fa>
- مشهدی، علی؛ شکیب نژاد، احسان و کرمی، موسی. (۱۳۹۷). خشونت برخط (آنلاین) علیه زنان از منظر حقوق بین‌الملل بشر. *مطالعات جنسیت و خانواده*، ۶(۲)، ۹۶-۷۱.
https://www.jgfs.ir/article_94107.html

موسوی، سید جمال؛ آقایی بجستانی، مریم و روحانی مقدم، محمد. (۱۴۰۱). تدابیر پیشگیری از جرائم سایبری با تأکید بر اقدامات پلیسی با رویکردی فقهی. *مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، ۱۴ (۲۶)، ۳۵۸-۳۲۳.
https://feqh.semnan.ac.ir/article_6275.html

- Brody, N., and A. L. Vangelisti. (2017). "Cyberbullying: Topics, Strategies, and Sex Dierences." *Computers in Human Behavior* 75: 739-48.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0747563217303916>
- Henry, N., and A. Powell. (2016). "Sexual Violence in the Digital Age: -e Scope and Limits of Criminal Law." *Social & Legal Studies*, 25 (4): 397-418.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0964663915624273>
- Jane, Emma A. (2020). "Online Abuse and Harassment." *International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781119429128.iegmc080>
- Jaspreet Singh,(2015). "Violence Against Women In Cyber World: A Special Reference To India", *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences*, Vol. 4 | No. 1 : 60-76.
<https://www.semanticscholar.org/paper/>
- Monika, Jain,(2017). "Victimization Of Women Beneath Cyberspace In Indian Upbringing", *Bharati Law Review*, 1-11.
<http://docs.manupatra.in/newslne/articles/Upload/>
- Mac Allister, Julia M. (2017). "The Doxing Dilemma: Seeking a Remedy for the Malicious Publication of Personal Information." Vol. 85, Issue 5, *Fordham Law Review*, 2451-2483.
<https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5411&context=flr>
- Nadjiba Badi Boukemidja,(2018). "Cyber Crimes against Women: Qualification and Means", *European Journal of Social Sciences*, Vol. 1, Issue 3, 34-44.
<https://www.researchgate.net/publication/330014864>
- Nelsy Reyhanne Marikel Affoum, Isabel Micaela Santagostino Recavarren, Nayantara Vohra, and Quentin Wodon.(2023). Protecting Women and Girls from Cyber Harassment: A Global Assessment of Existing Laws, Wold Bank Group Development Economics, *Global Indicators Briefs*, No. 18.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/>
- Zamfir IoneI, (2024). Combating violence against women and domestic violence, *European Parliamentary Research Service*, available at:
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)739392](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)739392)